

INKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR UCHUN TEXNALOGIK TA'LIMNING ADAPTIV USULLARINI ISHLAB CHIQISH

Qarshiyeva E'zoza Shavkat qizi

A. Qodiriy nomidagi JDPU, Texnologik ta'lim yo'nalishi talabasi

Jizzax shahri, O'zbekiston

e-mail: qarshiyevaezoza34@gmail.com

Orishev Jamshid Bahidirovich

JDPU, Texnologik ta'lim va tasviriy san'at fanlari kafedrasida kata o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan bolalar uchun texnologik ta'limni tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari va adaptiv usullarini ishlab chiqish masalalari yoritiladi. Tadqiqot jarayonida alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilarning psixologik va pedagogik xususiyatlari tahlil qilinadi, texnologik ta'lim jarayonini moslashtirishning samarali metodlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, individual yondashuv, maxsus didaktik vositalar, raqamli texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanishning ahamiyati asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari imkoniyati cheklangan bolalarning kasbiy ko'nikmalarini rivojlantirish va ularni ijtimoiy hayotga moslashtirishda adaptiv ta'lim usullarining muhimligini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *imkoniyati cheklangan bolalar, texnologik ta'lim, adaptiv ta'lim, individual yondashuv, maxsus pedagogika, inklyuziv ta'lim*

Bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida imkoniyati cheklangan bolalar uchun teng ta'lim olish sharoitlarini yaratish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar shuni ko'rsatadiki, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilar bilan ishlashda o'quv jarayonini moslashtirish, ya'ni adaptiv ta'lim usullarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish katta ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, texnologik ta'lim jarayonida amaliy faoliyat, ko'nikma va malakalarni shakllantirish uchun individual yondashuv, maxsus didaktik vositalar va innovatsion metodlardan foydalanish zarur.

O'zbekiston Respublikasida imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim olish huquqlarini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Jumladan, **“Ta'lim to'g'risida”gi Qonunda** har bir fuqaroning ta'lim olish huquqi kafolatlanishi, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan shaxslar uchun maxsus shart-sharoitlar yaratilishi belgilab qo'yilgan. Shuningdek, **“Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida”gi Qonunda** ularning ta'lim olish, kasb-hunar egallash va jamiyat hayotida faol ishtirok etish huquqlari mustahkamlab berilgan[1]

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **2020–2025-yillarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi qarorida** imkoniyati cheklangan bolalar uchun moslashtirilgan o'quv dasturlari, metodik ta'minot va

pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish, ta'lim muassasalarini zarur texnik vositalar bilan jihozlash hamda o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirish vazifalari belgilangan[2]

Texnologik ta'lim jarayonida adaptiv usullardan foydalanish imkoniyati cheklangan o'quvchilarning individual qobiliyatlarini rivojlantirish, mustaqil mehnat ko'nikmalarini shakllantirish va ularning ijtimoiy moslashuvini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Shu sababli, imkoniyati cheklangan bolalar uchun texnologik ta'limning adaptiv usullarini ishlab chiqish va ularning samaradorligini asoslash dolzarb pedagogik muammolardan biri bo'lib qolmoqda.

Imkoniyati cheklangan bolalar uchun texnologik ta'limni tashkil etishda asosiy muammo – o'quvchilarning jismoniy, psixologik va kognitiv imkoniyatlari turlicha ekanligi bilan bog'liq. Shu sababli an'anaviy o'qitish metodlari har doim ham samarali natija bermaydi. Adaptiv ta'lim usullari aynan shu muammoni hal qilishga xizmat qiladi, ya'ni o'quv jarayonini o'quvchining individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va sog'lig'iga moslashtirishni nazarda tutadi.

Texnologik ta'lim jarayonida adaptiv usullarni qo'llash bir necha yo'nalishlarda amalga oshiriladi. Birinchidan, o'quv materialini soddalashtirish va bosqichma-bosqich o'rgatish muhim ahamiyatga ega. Masalan, yog'ochga ishlov berish yoki oddiy buyumlar yasashni o'rgatishda murakkab texnologik jarayonlar kichik va tushunarli bosqichlarga bo'linadi. Bu usul ayniqsa aqliy rivojlanishida qiyinchiliklari bo'lgan o'quvchilar uchun samarali hisoblanadi.

Ikkinchidan, ko'rgazmali vositalar va amaliy mashg'ulotlarning ulushi oshiriladi. Masalan, tikuvchilik yoki pazandachilikka oid mashg'ulotlarda har bir harakatni ko'rsatib berish, tayyor namunalarni taqqoslash, rangli sxemalar va piktogrammalardan foydalanish o'quvchilarning materialni yaxshiroq o'zlashtirishiga yordam beradi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun vizual materiallar, ko'rishida muammosi bo'lgan bolalar uchun esa taktil (qo'l bilan seziladigan) vositalar samarali hisoblanadi.

Uchinchidan, individual yondashuv adaptiv ta'limning eng muhim shartlaridan biridir. Masalan, bir o'quvchi oddiy konstruktor bilan ishlashni tez o'zlashtirsa, boshqasiga ko'proq vaqt va qo'shimcha tushuntirish talab etilishi mumkin. Shuning uchun topshiriqlarni differensiallash, ya'ni o'quvchilarning imkoniyatiga qarab murakkablik darajasini o'zgartirish muhimdir.

To'rtinchidan, raqamli va assistiv texnologiyalardan foydalanish ham samarali natija beradi. Masalan, planshetlar yoki interaktiv dasturlar yordamida oddiy texnologik jarayonlarni animatsiya orqali ko'rsatish, ovozi ko'rsatmalar berish yoki maxsus moslashtirilgan o'quv dasturlaridan foydalanish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, texnologik ta'lim jarayonida ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish ham muhim hisoblanadi. Masalan, kichik guruhlarda ishlash, birgalikda oddiy buyum tayyorlash yoki loyiha asosida ishlash o'quvchilarning muloqot qilish, o'zaro yordam berish va

jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu esa ularning kelajakda kasbiy faoliyatga moslashuvini osonlashtiradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, adaptiv usullarni qo'llash nafaqat o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini oshiradi, balki ularning o'ziga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi, mustaqil faoliyatga bo'lgan qiziqishini rivojlantiradi va jamiyatga moslashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli texnologik ta'lim jarayonida adaptiv metodlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Imkoniyati cheklangan bolalarni o'qitish masalasi zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim nazariyasiga ko'ra, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilar bilan ishlashda ta'lim jarayonini moslashtirish, ya'ni adaptiv yondashuvdan foydalanish zarur. Adaptiv ta'lim o'quv materialini, metod va vositalarni o'quvchining individual imkoniyatlariga moslashtirishni nazarda tutadi.

Pedagogik tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, imkoniyati cheklangan bolalarning o'quv faoliyati samaradorligi ko'p jihatdan o'qitish metodlarining moslashuvchanligiga bog'liq. Shu sababli texnologik ta'lim jarayonida amaliy mashg'ulotlar, ko'rgazmali vositalar, individual topshiriqlar va differensial yondashuv muhim o'rin tutadi. Texnologik ta'limning asosiy maqsadi o'quvchilarda mehnat ko'nikmalari, ijodiy fikrlash va mustaqil faoliyat malakalarini shakllantirishdan iborat bo'lib, bu jarayonda adaptiv metodlardan foydalanish ayniqsa muhimdir. Nazariy manbalarda ko'rsatilishicha, adaptiv ta'lim quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi:

- individuallashtirish tamoyili;
- ko'rgazmalilik va amaliy faoliyatning ustuvorligi;
- bosqichma-bosqich o'qitish;
- o'quv jarayonini differensiallashtirish;
- pedagogik qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish[3]

Texnologik ta'limda adaptiv usullardan foydalanish o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini hisobga olishni ham talab qiladi. Masalan, ayrim bolalarda diqqatning tez chalg'ishi, harakat koordinatsiyasining sustligi yoki materialni sekin o'zlashtirish kuzatiladi. Bunday holatlarda topshiriqlarni kichik qismlarga bo'lish, ko'proq amaliy mashqlar berish va individual yordam ko'rsatish samarali hisoblanadi. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda assistiv texnologiyalar, ya'ni maxsus moslashtirilgan texnik vositalardan foydalanish imkoniyati cheklangan bolalar ta'limida muhim omil ekanligi ta'kidlanadi. Bunday vositalar o'quvchilarning o'quv jarayonida faol ishtirok etishiga, mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, imkoniyati cheklangan bolalar uchun texnologik ta'limni samarali tashkil etish adaptiv usullarni qo'llash bilan bevosita bog'liq. Adaptiv metodlar o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, o'quv materialini moslashtirish va amaliy mashg'ulotlarni samarali tashkil etish imkonini beradi.

Texnologik ta'lim jarayonida ko'rgazmali vositalar, differensial topshiriqlar, raqamli va assistiv texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish bilan birga, ularning mustaqilligini oshiradi va ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu bois, imkoniyati cheklangan bolalar uchun texnologik ta'limning adaptiv usullarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish zamonaviy ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining inklyuziv ta'limni rivojlantirishga oid qarorlari va me'yoriy hujjatlari.
3. Mamedov Q., Raxmonov A. **Maxsus pedagogika asoslari.** – Toshkent, 2018.
4. Po'latov Sh. **Inklyuziv ta'lim metodikasi.** – Toshkent, 2021.
5. Karimov N. **Texnologik ta'lim metodikasi.** – Toshkent, 2019.